

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای

سال ۱۰، شماره پیاپی ۳۷، بهار ۱۳۹۹

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

مقاله پژوهشی

بررسی و تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان در شهر بوشهر

غلامرضا جعفری‌نیا؛ استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۲۰

صص ۱۵۰-۱۴۱

دریافت: ۱۳۹۸/۵/۴

چکیده

محیط زیست به تمام محیطی اطلاق می‌شود که انسان به طور مستقیم یا غیرمستقیم به آن وابسته بوده و فرآیندی است که از زیستن حمایت می‌کند. محیط زیست سالم ضامن سلامت کلیه زیست‌مندان است و مقوله محیط زیست و حفاظت از آن مهم‌ترین دغدغه انسان معاصر است. هدف از اجرای پژوهش حاضر، بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر بوده است. این پژوهش، از نوع مقطعی و همبستگی بوده است و جامعه آماری آن را کلیه شهروندان بالای ۱۸ سال شهر بوشهر تشکیل داده‌اند. تعداد نمونه بر اساس جدول مورگان انتخاب شده است که در نهایت از تعداد ۳۹۷ پرسشنامه صحیح، برای تحلیل نهایی استفاده شد که روش نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی انجام گردید. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش نیز پرسشنامه بود. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS 22 و Smart PLS 2 استفاده شده است. نتایج یافته‌ای پژوهش، برای نقش فرضیه تعدیل‌گری ضریب مسیر ۰/۱۶۳ و t آماری ۲/۹۳۸ (بیشتر از ۱/۹۶) و شدت اثر ۰/۰۵، برای فرضیه تعامل اجتماعی ضریب مسیر ۰/۴۰۸ و t آماری ۳۴/۰۰۰ (بیشتر از ۱/۹۶)، برای فرضیه اعتماد اجتماعی ضریب مسیر ۰/۴۰۵ و t آماری ۳۲/۷۱۷ (بیشتر از ۱/۹۶) و برای فرضیه مشارکت اجتماعی ضریب مسیر ۰/۲۸۸ و t آماری ۲۰/۸۶۱ (بیشتر از ۱/۹۶) را نشان می‌دهد، بنابراین فرضیه تعدیلگری، تعامل اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر رابطه معناداری وجود دارد و نوع این ارتباط مستقیم و مثبت می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، محیط زیست، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، بوشهر.

مقدمه:

آنچه مسلم است این که امروزه خطر فزاینده تخریب محیط زیست و انهدام آن مردم کشورهای در حال توسعه را بیشتر تهدید می کند. زیرا وجود شرایط نامطلوب داخلی همچون رشد بی رویه جمعیت، رشد فزاینده و نابسامانی شهرنشینی این کشورها را از اقدامات جدی و مقابله همه جانبه با معضلات زیست محیطی باز می دارد. کشور ما نیز در زنجیره ی نظام جهانی به عنوان یک کشور در حال توسعه از این امر مستثنی نیست. متأسفانه در رعایت شاخص های پایدار محیط زیست توسعه پایدار و کیفیت زندگی همواره رتبه ی پایین جداول جهانی را به خود اختصاص داده است. جایگاه کشور ما در جدول شاخص های پایداری محیط زیست در سال ۲۰۱۴ رتبه ۸۳ در میان ۱۷۸ کشور بوده است (Jamshidi, 2015: 16). در مطالعات گذشته متغیرهای اثرگذار متعددی بر رفتار زیست محیطی شناسایی شده اند که از مهم ترین آنها می توان به دانش، نگرش، سرمایه اجتماعی، درآمد، جنسیت و وضعیت تاهل اشاره کرد. در نتیجه تبیین رفتار افراد در قبال محیط زیست موضوع مهمی است. افراد هر اجتماع بر حسب شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود، برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند. ارتباط محیط زیست و سرمایه اجتماعی از جمله موضوعات جدیدی است که مورد توجه محققان قرار گرفته است، با توجه به گستردگی مشکلات زیست محیطی و پرهزینه بودن مقابله با آن بهترین گزینه، بهره گیری از مشارکت مردمی است (YazdaniSHams & 2016: 47). تعدادی از کارشناسان، مشکلات موجود در محیط زیست کشور را در نقص قوانین محیط زیست نمی دانند، زیرا معتقدند قوانین موجود به حد کافی حامی سلامت محیط زیست هستند و بخشی از مشکلات محیط زیست را از سوی مردم می دانند (Trasbi, 2003). این در حالی است که محققان زیست محیطی معتقدند امروزه بحران های زیست محیطی به طرز نگران کننده ای زندگی انسان را تهدید کرده تا حدی که حیات انسان و سایر موجودات در کره خاکی را به مخاطره انداخته است. هیچ کس نمی تواند این ادعا را مطرح کند که این تغییرات مستقل از اراده انسان است. اشتباهاتی که در افکار، نگرش و رفتارهای انسان در نتیجه فعالیت هایش بر روی زمین به وجود آمده، یکی از علت های اصلی خساراتی است که محیط زیست متحمل آن گردیده است. بسیاری بر این باورند که راه حل بحران های زیست محیطی می باید در تغییر رفتار و نگرش انسان و روش زندگی انسان بر کره خاکی، جست و جو شود (Noripour & SHarifi, 2016: 115). بنا بر آمارهای منتشر شده، ایران یکی از کشورهای اصلی تخریب کننده محیط زیست در جهان به شمار می رود که در میان ۱۷۸ کشور جهان در رتبه ۸۳ از نظر کارایی شاخص های محیط زیستی قرار گرفته است (I, P, E, 2014).

شهر بوشهر با پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی و مردمانی از قومیت های مختلف ایرانی، در جنوب کشور قرار داشته و با توجه به ویژگی های محیطی و جاذبه های طبیعی آن می تواند با مدیریت و برنامه ریزی علمی به قطب گردشگری مهمی در سطح منطقه تبدیل شود. متأسفانه شهر بوشهر امروزه با مشکلاتی مانند آلودگی هوا، مشکلات زیست محیطی ناشی از تشعشعات نیروگاه اتمی بوشهر، طغیان رودخانه ها، بوجود آمدن سیلاب ها و همچنین ریختن زباله ها رو به رو بوده است و ساختار آسیب پذیری پیدا کرده است. با توجه به مطالب گفته شده؛ اهمیت پژوهش در این حوزه ضروری به نظر می رسد. سؤال پژوهش این است: تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر چگونه است؟ عوامل اجتماعی را که مورد بررسی قرار دادیم؛ چقدر رفتارهای زیست محیطی افراد را تبیین می کنند؟ بنابراین هدف کلی این پژوهش بررسی تأثیر تعدیلگری متغیرهای فردی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر می باشد. بدین منظور فرضیه های زیر مطرح می گردد:

بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر، متغیرهای فردی نقش تعدیلگر را دارد.

بین تعامل اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

بین مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

مبانی نظری و پیشینه:

رفتارهای زیست محیطی: یکی از مهم ترین نگرانی های انسان قرن بیست و یکم، مسائل و مشکلات زیست محیطی است که بسیاری از این مسائل از رفتارهای نامناسب زیست محیطی خود انسان ها سرچشمه می گیرد. از آنجایی که بحران های زیست محیطی مرز سیاسی نمی شناسد؛ بنابراین درک پیامدهای بلند مدت مشکلات و بحران های زیست محیطی در جهان و موضوعات مربوط به آن در زندگی انسان ها، باعث شده است طی نیم قرن گذشته اهمیت بحث در مورد محیط زیست و مسائل زیست محیطی افزایش یابد. در نتیجه انسان ها در پی یافتن راه حلی برای مسائل و مشکلات زیست محیطی برآمدند. یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب رساندن به محیط زیست و

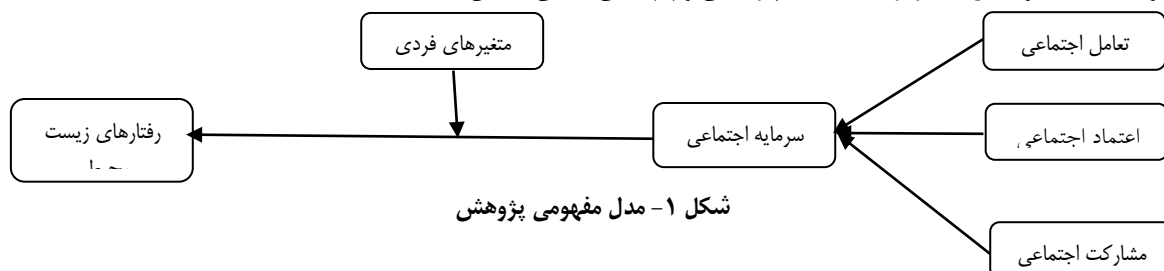
جولوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسان‌ها به سمت و سوی ابعاد طبیعت گرایانه است. بسیاری بر این باورند که راه حل بحران‌های محیط زیستی را باید در تغییر رفتار و نگرش انسان و روش زندگی وی بر کره خاکی جستجو کرد. تاکنون متغیرهای مختلفی در تبیین عوامل موثر بر رفتارهای محیط زیستی بررسی شده است (Mehrabi & Asadi, 2018: 78).

مارکسیسم و محیط زیست: کارل مارک و فردریش انگلس و نظریه سیاسی و اجتماعی مارکسیستی آنها، یکی از نظریه‌های اجتماعی مهم قرن ۱۹ میلادی است که در آن، محیط نقش خاصی دارد. در نظریه‌ی مارکسیسم به نظریه جمعیت مالتوس و بحث او درباره دستمزد بخور و نمیر حمله شده است. از دیدگاه مارکسیستی، نظریه مالتوس تنها توجیهی ایدئولوژیک بود که نقاب پژوهش علمی بر چهره داشت. نقطه شروع مارکس این واقعیت خشن است که انسان باید وسیله گذران خود را تولید کند؛ بدین معنا که انسان‌ها باید نیروی کار، مهارت‌ها و آفرینندگی خود را به کار ببرند تا جهان نا آدمیان، به اشیاء و کالاها و خدماتی که برای بقا بدان نیازمندند، تبدیل شود. (Mehrabi & Asadi, 2018: 37) مارکس معتقد است که انسان‌ها مانند سایر موجودات برای بقا به منابعی که به محیط‌شان وابسته است نیازمندند، لکن با بقیه‌ی طبیعت فرق دارند؛ زیرا فقط دریافت‌کننده‌ی چیزهایی که محیط طبیعی برای آنها فراهم می‌آورد، نیستند و انسان می‌تواند محیط خود را دگرگون کند و محیط تهی از آدمی را به ساخته‌های مفید و با ارزش تغییر دهد؛ نمونه آن مسکن‌گزینی از کلبه‌های روستایی به شهرهای بزرگ و تهیه لباس به شیوه طراحی و خیاطی شده به جای پشم حیوانات است. (Mehrabi & Asadi, 2018: 39) منطق اصلی مارکسیسم - که یکی از نظریه‌های اجتماعی نوین در زمینه جامعه‌ی صنعتی است - این است که اگر در نظام سرمایه داری از طبیعت بهره‌کشی می‌شود، دیدگاه مارکس درباره جامعه فراسرمایه داری یا سازمان کمونیستی بر بهره‌کشی چند برابر از طبیعت استوار است؛ به عبارت دیگر، تصور مارکس آن بود که در نظام کمونیستی بهره‌کشی از طبیعت و تولید ثروت، کالاها و خدمات چنان کارساز و مولد خواهد بود که نیازهای مادی همه آدمیان را برآورد کند؛ زیرا بهره‌کشی از طبیعت بسیار کارایی خواهد داشت. می‌توان مارکس را خواهان تشدید بهره‌کشی از محیط زیست دانست که آغازگر آن سرمایه داری بوده، اما در عین حال، خواهان پایان یافتن بهره‌کشی انسان از انسان و توزیع دستاوردهای بهره‌کشی از محیط زیست به گونه‌ای برابرتر از شیوه سرمایه داری است (Mehrabi & Asadi, 2018: 40).

توماس هابز: از دیدگاه توماس هابز، فیلسوف سیاسی قرن ۱۷ میلادی؛ زندگی در حالت طبیعی را گوشه نشینانه، نکبت بار، کثیف، حیوانی و کوتاه می‌دانست. از نظر هابز جامعه طبیعی چیزی نبود که آن را مرحله مثبتی در تکامل انسان به شمار آورد بلکه آن را بیشتر ابتدایی می‌دانست و همصدا با نظریه پردازان اجتماعی پس از خود در قرن ۱۸ این مرحله را حالت خشن جامعه می‌نامیدند. بدین معنا که زندگی بیشتر تنها زمانی وضعیت طبیعی دارد که در مرحله‌ای نامتمدن و واپس‌مانده از تکامل اجتماعی است. (Uphoff, N, 2000: 97).

جان لاک: جان لاک یکی دیگر از متفکران اجتماعی و سیاسی انگلیسی، دیدگاه مساعدتری درباره زندگی انسان در حالت طبیعی، داشت. گرچه او با آن که این مرحله مقدماتی جامعه را چون هابز، کثیف و حیوانی و کوتاه نمی‌نامید، آن را بسیار ابتدایی، فقیرانه و نیازمند بهبود و پیشرفت می‌دانست. یکی از مهم‌ترین استدلال‌های او این بود که انسان‌ها می‌توانند مدعی مالکیت خصوصی و انحصاری بخش‌هایی از محیط تهی از آدمی شوند. بدین ترتیب لاک یکی از نخستین نظریه‌پردازانی است که منطقی برخورد و ارزش‌گذاری ابزاری با محیط تهی از آدمی را توجیه کرده است. بر این اساس محیط تهی از آدمی که دست بشر به آن نخورده باشد، بی ارزش است. (Uphoff, N, 2000: 99).

ژان ژاک روسو: نظریه‌پرداز اجتماعی ژان ژاک روسو از لحاظ ارزیابی حالت طبیعی، هم با هابز تفاوت دارد هم با لاک. روسو بر خلاف جریان تفکر روشنگری، معتقد بود که سرشت بشر بر همکاری استوار است و جامعه‌های ابتدایی مانند بومیان آمریکایی و آفریقایی برای انسان بهترین جامعه اند، تمدن به جای آن که موهبتی باشد؛ همیشه با هزینه‌هایی همراه است که از منافع آن بیشتر است. وی را می‌توان یکی از پیشگامان افکار احساساتی و سبز نامید. نقد روسو بر مصنوعی در برابر طبیعی و این که آسیب‌های اجتماعی را معلول آثار زیان‌بار تمدن دانسته، از دیدگاه سبز یکی از نخستین انتقادهای روشنگری را تشکیل داده است. از دیدگاه روسو طبیعت و محیط طبیعی نماینده معصومیت، اصالت و کمال، در برابر آثار زیان‌بار شهرنشینی و پیچیدگی زندگی متمدن دانست (SHeykhyani & Gashmardi, 2016: 145).

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

شریفی و نوری پور (۱۳۹۵)، در پژوهشی به "تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و نگرش زیست محیطی مردم روستایی در بخش مرکزی شهرستان دنا" پرداختند. نتایج نشان داد در بین ۵ مؤلفه سرمایه اجتماعی ۴ مؤلفه اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجار اجتماعی و مشارکت اجتماعی به طور معنی داری از حد متوسط بالاتر و مؤلفه شبکه اجتماعی به طور معنی داری از حد متوسط پایین تر بود. همچنین، بین ۵ بعد نگرش زیست محیطی، ابعاد محیط گرایی، تعادل و بحران محیطی به طور معنی داری بالاتر از حد متوسط و دو بعد محدودیت در رشد انسان محور به طور معنی داری پایین تر از حد متوسط بودند. نتایج همچنین نشان داد بین دو متغیر نگرش زیست محیطی و سرمایه اجتماعی رابطه ای وجود نداشت. زارع شاه آبادی و همکاران (۱۳۹۶)، پژوهشی را با عنوان "عوامل مرتبط با رفتارهای حامی محیط زیست در محیط شهری" در بین شهروندان سنین ۱۵ تا ۷۵ ساله شهر کرج انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که بین متغیرهای تحصیلات، آگاهی از تغییرات آب و هوا، دانش عمومی درباره تغییرات آب و هوا، ادراک از خطر تغییرات آب و هوا، نگرش نسبت به تغییرات آب و هوا و رفتارهای حامی محیط زیست، رابطه ای معنادار وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان داد که با توجه به ضریب تعیین تعدیل شده متغیرها در معادله رگرسیون، ۲۹ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تعیین می شود و ادراک از خطر تغییرات آب و هوا، بیشتر اثر کلی را بر روی رفتارهای حامی محیط زیست دارد.

بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به "بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند" در بین ۱۲۵ نفر از دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری پرداختند. روش نمونه گیری طبقه ای و ابزار مورد استفاده پرسشنامه بوده است. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی در حد متوسط قرار دارد، دوم سطح رفتارهای محیط زیستی مسئولانه دانشجویان مطلوب نبوده و کمی بالاتر از حد متوسط قرار دارد. بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی دانشجویان رابطه مستقیم و مثبتی وجود دارد و از بین ابعاد سرمایه اجتماعی، شدت و قدرت همبستگی دو بعد انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان قوی تر است. سالکی (۱۳۹۷)، پژوهشی را با عنوان "رابطه ساختاری آموزش زیست محیطی با رفتار مسئولانه زیست محیطی؛ نقش میانجی دانش زیست محیطی و عوامل فردی" در بین گردشگران ورودی تنگه واشی شهرستان فیروز کوه استان تهران انجام داده است. یافته ها نشان داد که بین آموزش زیست محیطی، دانش زیست محیطی و عوامل فردی با رفتار مسئولانه زیست محیطی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین آموزش زیست محیطی بر رفتار مسئولانه زیست محیطی و دانش زیست محیطی اثر مستقیم و معناداری دارد؛ دانش زیست محیطی بر رفتار مسئولانه زیست محیطی و عوامل فردی اثر مستقیم و معناداری دارد؛ عوامل فردی بر رفتار مسئولانه زیست محیطی اثر مستقیم و معناداری دارد؛ آموزش زیست محیطی با میانجی گری دانش زیست محیطی اثر غیرمستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه زیست محیطی دارد؛ آموزش زیست محیطی با میانجی گری عوامل فردی اثر غیر مستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه زیست محیطی دارد؛ آموزش زیست محیطی با میانجی گری دانش زیست محیطی و عوامل فردی اثر غیر مستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه زیست محیطی دارد.

جونز و همکاران (۲۰۰۹)، در پژوهشی "یک مفهوم چند بعدی سرمایه اجتماعی را برای بررسی تأثیر آن بر کاربرد انواع مختلف ابزار سیاست های محیط زیستی" مورد استفاده قرار دادند. اجزای سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی و نهادی، هنجارهای اجتماعی و شبکه های اجتماعی است. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی عاملی مهم برای متفاوت بودن سطح موفقیت سیاست های محیط زیستی است. همچنین، اعتماد نهادی و انطباق با هنجارهای اجتماعی تأثیر زیادی بر ابزارهای اجباری و اقتصادی دارد در حالی که ابزار نرم تر، مانند اقدامات داوطلبانه به میزان قابل توجهی تحت تأثیر قدرت شبکه های اجتماعی و سطح اعتماد اجتماعی است. مولینا و همکاران (۲۰۱۳)، پژوهشی را با عنوان "دانش زیست محیطی و دیگر عوامل مؤثر بر رفتار طرفدار محیط زیست: مقایسه دانشجویان کشورهای در حال توسعه و پیشرفته" به انجام رساندند. نتایج پژوهش آنها بیانگر آن بود که منابع رسمی و غیر رسمی آموزش، جنسیت، انگیزه ها و نگرش ها بر رفتار طرفدار محیط زیست تأثیر دارد. جین (۲۰۱۳)، در پژوهشی "تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی را در ترویج رفتار دوستدار محیط زیست" در پنج حوزه سیاست عمومی شامل بازیافت، رفتار خرید مواد غذایی، خرید بنزین، حفاظت از انرژی و استفاده از آب پرداخت و آنها را تحلیل کرده است. یافته های تحقیق او نشان داده است حکمروایی مشارکتی در حفظ محیط زیست نقش دارد. همچنین، رفتار اجزای سرمایه اجتماعی با یکدیگر متفاوت است و تأثیر هر جزء، بسته به زمینه مسائل محیط زیستی متفاوت است. مهم تر از همه این که، این یافته ها نشان داد ترویج رفتار شهروندی محیط زیستی پایدار به عنوان یک اولویت، اثر بخشی سیاست های محیط زیستی دولت را فراهم می کند. لیو و همکاران (۲۰۱۴)، در پژوهشی به "بررسی موضوع نقش سرمایه اجتماعی در تشویق رفتار در محیط های اکوتوریسمی مبتنی بر افراد" پرداختند. آنها تأکید می کنند که با تقویت مولفه های سرمایه اجتماعی و به خصوص اعتماد اجتماعی می توان رفتارهای زیست محیطی

افراد جامعه را تحت تأثیر قرار داد. هان^۲ (۲۰۱۹)، در پژوهشی به بررسی " سرمایه‌ی اجتماعی و استرس ادراک شده: نقش بافت اجتماعی" پرداخت. این مقاله با هدف بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی در سطوح فردی، خانوادگی و سطوح استرس ادراک شده انجام شده است. نتایج نشان داد که مقدار زیادی از واریانس استرس ادراک شده در مقایسه با سطح منطقه، به سطح خانواده مربوط می‌شود که نشان می‌دهد بافت خانوادگی یا خانواده در توضیح واریانس استرس ادراک شده نسبت به منطقه اهمیت بیشتری دارد. این مطالعه همچنین نشان داد که برخی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی به طور منفی با استرس ادراک شده مرتبط هستند و ارتباط بین سرمایه اجتماعی و استرس ادراک شده بسته به سطوح و انواع سرمایه اجتماعی می‌تواند متفاوت باشد. اوانجلیناس و جونز^۱ (۲۰۱۹)، در پژوهشی به بررسی "تجزیه و تحلیل سرمایه اجتماعی و مدیریت زیست محیطی در موسسات آموزش عالی" پرداختند. این تجزیه و تحلیل تأثیر هر یک از مولفه‌ها را بر چند موضوع که در مدیریت زیست محیطی دانشگاه‌ها مطرح می‌شود، می‌سنجد. از طریق این تجزیه و تحلیل، ادعا می‌شود که سرمایه اجتماعی مفهوم مفیدی برای مدیریت زیست محیطی در آموزش عالی است و می‌تواند به طور قابل توجهی این گونه ابتکارات را تسهیل نماید. از طریق این تجزیه و تحلیل، ادعا شد که سرمایه اجتماعی مفهوم مفیدی برای مدیریت HEI ها است و به طور قابل توجهی می‌تواند چنین ابتکاراتی را تسهیل نماید.

روش تحقیق:

تحقیق حاضر از منظر هدف، از نوع کاربردی بوده و تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی و در چارچوب اصول نظری می‌باشد. روش پیمایش برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر، و پرسشنامه برای گردآوری داده‌های لازم استفاده گردید. جامعه آماری این پژوهش افراد ساکن در شهر بوشهر است که بر اساس سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۷ تعداد آنها ۲۹۸/۹۴۵ نفر می‌باشد. در این پژوهش نیز به منظور تعیین تعداد مناسب افراد نمونه، که معرف جامعه‌ی آماری باشد، از فرمول کوکران استفاده شده است. که حجم نمونه ما بر اساس محاسبات انجام شده برابر با ۳۸۳ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری انتخابی در این پژوهش، نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای می‌باشد. در مرحله اول به استناد طرح تفصیلی شهر بوشهر مصوب سال ۱۳۸۹ و مورد تأیید سازمان مسکن شهرسازی استان بوشهر و شهرداری بوشهر، شهر بوشهر به دو بخش شمالی با ۶ ناحیه و ۲۸ محله و بخش جنوبی با ۴ ناحیه و ۱۵ محله تقسیم گردیده است. از بین محلات ۲۸ گانه بخش شمالی؛ محله‌های باهنر، سنگی، بهبهانی، جفره و عاشوری انتخاب شده‌اند و از بین محلات ۱۵ گانه بخش جنوبی نیز محله‌های بهمنی و تنگک ۱ انتخاب شده است. در انتخاب محلات تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی مدنظر بوده است. میانگین نمره‌ای خواهد بود؛ که هر یک از پاسخ دهندگان از پاسخ به سوالات پرسشنامه گرجی کرسامی (۱۳۹۵) کسب خواهند نمود. تعدد سوالات مربوط به سرمایه اجتماعی ۱۸ سوال می‌باشد. که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، شامل ۶ سوال برای تعامل اجتماعی، ۶ سوال اعتماد اجتماعی، ۶ سوال مشارکت اجتماعی در پرسشنامه می‌باشد.

جدول ۱- ترکیب سوالات پرسشنامه

متغیرها	شماره گویه‌ها	مرجع سوالات
تعامل اجتماعی	۱-۶	گرجی کرسامی، (۱۳۹۵)
اعتماد اجتماعی	۷-۱۲	گرجی کرسامی، (۱۳۹۵)
مشارکت اجتماعی	۱۳-۱۸	گرجی کرسامی، (۱۳۹۵)
رفتارهای زیست محیطی	۱۹-۳۰	زارع شاه آبادی و همکاران (۱۳۹۶)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

یافته‌های پژوهش:

در روش معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی از دو مرحله اصلی بررسی برازش مدل و آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده می‌شود. بررسی برازش مدل با استفاده از برازش مدل‌های اندازه‌گیری، برازش مدل ساختاری و برازش مدل کلی انجام می‌شود و در بخش آخر نیز آزمون فرضیه‌ها انجام می‌گیرد. بدین منظور الفای کرونباخ محاسبه شده در تحقیق حاضر بدین صورت است:

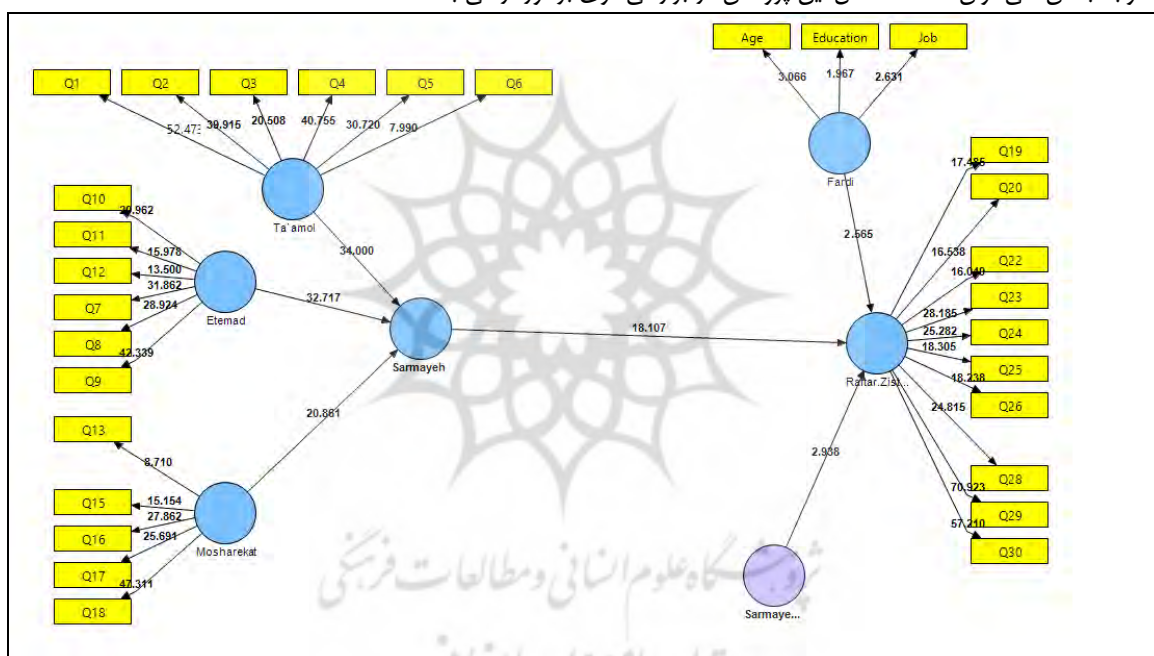
1- Lju et al.
2- Han
1- Evangelinos & Jones

جدول ۲- شاخص های آلفای کرونباخ، CR ، AVE و R^2 و Q^2

متغیر	آلفای کرونباخ	AVE	CR	R^2	Q^2
تعامل اجتماعی	۰/۸۳	۰/۵۵	۰/۸۸	-	-
اعتماد اجتماعی	۰/۸۱	۰/۵۲	۰/۸۶	-	-
مشارکت اجتماعی	۰/۷۳	۰/۵۰	۰/۸۲	-	-
سرمایه اجتماعی	۰/۹۰	۰/۴۱	۰/۹۲	۰/۹۹۰	۰/۴۳
رفتارهای زیست محیطی	۰/۸۹	۰/۵۲	۰/۹۱	۰/۴۹۷	۰/۲۴
متغیرهای فردی	۰/۵۰	۰/۵۱	۰/۷۵	-	-

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸.

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه گیری و ساختاری می شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل کامل می شود. برای بررسی برازش مدل کلی تنها از یک معیار به نام GOF استفاده می شود. معیار GOF مربوط به بخش کلی مدل های معادلات ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، محقق می تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود، برازش کلی را نیز کنترل نماید. همان طور که مشاهده می گردد، برای GOF پژوهش حاضر، عدد $0/61$ به دست آمده است که با توجه به آن، می توان گفت که مدل این پژوهش، از برازشی قوی برخوردار می باشد.

شکل ۳- مدل معادلات ساختاری در حالت معناداری - منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸.

آزمون فرضیه ها:

فرضیه اصلی: در رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان بوشهر متغیرهای فردی نقش تعدیلگر را دارند. تحقیقاتی که در گذشته انجام شدند به بررسی اثرات مربوط به متغیرهای دانش، نگرش، سرمایه اجتماعی، درآمد، جنسیت و وضعیت تأهل پرداخته و تأثیر آنها را مورد تأیید قرار دادند. در نتیجه می توان بیان کرد که رفتار افراد در قبال محیط زیست موضوع مهمی است. یک رفتار در پی یک زنجیره عوامل روی می دهد که حلقه ماقبل بروز آن، قصد یا نیت انجام رفتار است. ضرایب معناداری و ضرایب مسیر به دست آمده برای این فرضیه، نشان از تأیید آن دارد. همانطور که نتایج تحقیق نشان داد، متغیرهای فردی مثل جنس، تحصیلات و شغل در رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی نقش تعدیلگر را دارند، یعنی باعث تقویت یا کاهش آن می شوند.

فرضیه فرعی اول: بین تعامل اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان بوشهر رابطه وجود دارد.

تعامل اجتماعی افراد با نهادها و گروه‌ها در جامعه و همچنین کنش‌های یاری‌گرایانه آنان با هدف دستیابی به اهداف فردی و جمعی می‌تواند نقش مهمی در بروز رفتارهای زیست محیطی داشته باشد. همچنین، رفتار زیست محیطی رفتاری مثبت نسبت به محیط زیست بوده، که در آن، افراد، اگر حتی از محیط زیست حمایت و حفاظت نمی‌کنند، حداقل، آسیبی نیز به آن وارد نمی‌نمایند. ضریب معناداری و ضریب مسیر به دست آمده برای این فرضیه، نشان از تأیید آن دارد. همانطور که ذکر شد تعامل اجتماعی یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی می‌باشد که در این تحقیق رابطه مستقیم با رفتارهای زیست محیطی دارد. یعنی هرچه تعامل اجتماعی افراد جامعه بالاتر باشد رفتارهای زیست محیطی آنان نیز بیشتر خواهد بود.

فرضیه فرعی دوم: بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان بوشهر رابطه وجود دارد.

از آنجایی که اعتماد، لازمه شکل‌گیری پیوندها و معاهدات اجتماعی، و یکی از ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی است، نشان دهنده آمادگی بالقوه شهروندان برای همکاری و تعامل با یکدیگر و همچنین آمادگی آن‌ها برای وارد شدن در فعالیت‌های اجتماعی است. از این رو، در سطح خرد، اعضای جامعه به هم اعتماد می‌کنند و بر مبنای این اعتماد، به تشکیل گروه‌ها و سازمان‌های جدید و همکاری در چارچوب آن‌ها مبادرت می‌ورزند. ضریب معناداری و ضریب مسیر به دست آمده برای این فرضیه، نشان از تأیید آن دارد. لذا بحث اعتماد اجتماعی که یکی از ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی است بر روی رفتارهای زیست محیطی تأثیر داشته و رابطه‌ای مستقیم دارد، یعنی هرچه اعتماد اجتماعی در جامعه‌ای بالاتر باشد رفتارهای زیست محیطی که از آنان سر می‌زند نیز بالاتر خواهد بود.

فرضیه فرعی سوم: بین مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان بوشهر رابطه وجود دارد.

مشارکت اجتماعی، شرکت فعالانه انسان‌ها در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی تمامی ابعاد حیات می‌باشد. مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن، اعضای یک جامعه در امور مختلف همکاری دارند (Aghababai & Rahimi, ۱۳۹۲). مشارکت اجتماعی موضوع مهمی است که این روزها به آن پرداخته می‌شود. ضریب معناداری و ضریب مسیر به دست آمده برای این فرضیه، نشان از تأیید آن دارد. لذا هرچه مشارکت اجتماعی افراد بالاتر باشد بر رفتارهای زیست محیطی آنان تأثیر بیشتری دارد. یا به بیان دیگر بین مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی رابطه مستقیم وجود دارد. هر چه مشارکت اجتماعی افراد بالاتر باشد در نتیجه رفتارهای زیست محیطی آنان بیشتر خواهد بود.

نتیجه‌گیری:

هدف از اجرای پژوهش حاضر، بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر بوده است. این پژوهش، از نوع مقطعی و همبستگی بوده است و جامعه آماری آن را کلیه شهروندان بالای ۱۸ سال شهر بوشهر تشکیل داده‌اند. تحقیقاتی که در گذشته انجام شدند به بررسی اثرات مربوط به متغیرهای دانش، نگرش، سرمایه اجتماعی، درآمد، جنسیت و وضعیت تأهل پرداخته و تأثیر آنها را مورد تأیید قرار دادند. در نتیجه می‌توان بیان کرد که رفتار افراد در قبال محیط زیست موضوع مهمی است. یک رفتار در پی یک زنجیره عوامل روی می‌دهد که حلقه ماقبل بروز آن، قصد یا نیت انجام رفتار است. ضرایب معناداری و ضرایب مسیر به دست آمده برای این فرضیه، نشان از تأیید آن دارد. همانطور که نتایج تحقیق نشان داد و آن را تأیید کرد، متغیرهای فردی مثل جنس، تحصیلات و شغل در رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان این جامعه و رفتارهای زیست محیطی نقش تعدیلگر را دارند، یعنی باعث تقویت یا کاهش آن می‌شوند. نتایج بدست آمده از سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر، همسو با نتیجه به دست آمده از تحقیق سالکی (۱۳۹۷) می‌باشد. ، تعمیم نتایج این پژوهش به سایر جوامع آماری می‌تواند با ناسازگاری‌هایی همراه باشد و این کار باید با دقت انجام شود. محدودیت‌های ذاتی پرسشنامه نیز موضوعی است که باید مد نظر قرار گیرد، این مشکل می‌تواند به دلایلی مانند عدم درک صحیح افراد پاسخ‌گو نسبت به سوالات یا عدم تمایل قلبی آنان برای پاسخگویی ایجاد شود که می‌تواند در نتیجه حاصل از پژوهش اختلال ایجاد نماید. با توجه به تأیید نقش تعدیلگری متغیرهای فردی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی، مدیران شهری با در نظر گرفتن این عوامل و توجه هرچه بیشتر به آنها می‌توانند، در جهت حفظ محیط زیست و نیز ایجاد و ترویج رفتارهای زیست محیطی مثبت بین شهروندان اقدام نمایند. با در نظر گرفتن تأیید ارتباط مثبت بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی، مدیران شهری و کشوری با ایجاد اعتماد هر چه بیشتر بین خود و مردم، و نیز درگیر کردن افراد در فعالیت‌های اجتماعی، می‌توانند زمینه را برای مشارکت هر چه بیشتر افراد جامعه فراهم نمایند. با توجه به تأیید ارتباط مثبت بین مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی، شهروندان با مشارکت بیشتر در اجتماع و فعالیت‌های اجتماعی، می‌توانند شیوع رفتارهای زیست محیطی در جامعه را بهبود بخشیده و به دیگران، به خصوص نسل‌های آینده آموزش دهند. با توجه به این نکته که در پژوهش حاضر، ارتباط مثبت بین

تعامل اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی تأیید شد، بهبود این گونه تعاملات می تواند سبب بروز رفتارهای زیست محیطی در افراد جامعه گردد.

References:

1. ASAD, Masomeh, Mehrabi, Mahbobeh(2018), *Exploring the underlying and social factors affecting environmental behavior of Bandar Abbas Citizens*, No.15.
2. Malihe, Falaki, Kobra, Pirdadeh Biranvand, Mohammadreza, Bakhshi , *Exploring relation of social capital with environmental behaviors of students of Birjand university, social captial management, period 4, Number 3.PP.473-451.*
3. Patnam, R,(1993), *Democracy and Civil traditions*,translation:Mohammad taghi Delforoz,Tehran:salam newspaper.
4. 4-David, brasbi, (2003), *culture and econimic*, translation Kazem Farhadi,Tehran, Ney Puplication.
5. Davari,Ali,Rezazadeh,Arash,(2014), *Modeling with structural equations with PLS software*,Tehran, Organization of Academic Jihad Publications.
6. Zare Shahabadi, Acbar, Sayyarkholj,Hamed,AGHA Abdollah Mahootforosh, Setareh,(2017), *Factors Related to Environmental Behavior in Urban Environment (Case Study: Citizens of Karaj)*, *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, Fifth Year, 1.
7. Salaki,Atosa,(2018),*The Structural Relationship between Environmental Education and Environmental Responsible Behavior; The Mediating Role of Environmental Knowledge and Individual Factors*, M.Sc., Semnan University.
8. Sharifi,Zeynab,Noripoor,Mahdi,(2016), *Analysis of Relationship between Social Capital and Environmental Attitude of Rural People (Case Study: Central District of Dena)*, *Iranian Journal of Social Development Studies*, Vol. 8, No. 4.
9. Fazeli,Mohammad,Jafar Salehi,Sahar,(2013), *Gap of Attitude, Knowledge and Environmental Behavior of Tourists*, *Journal of Tourism Management Studies*, Eighth Year, N. 2, pp. 2-4.
10. Gorji Karsami,Ali,(2016), *Investigating the Dimensions of Social Capital and Social Security among Citizens of Sario Masters Thesis and Payame Noor University of Tehran West.*
11. Gashmardi,Nooshin,Shaykhyani,Mohammad,(2017),*Identification and Prioritization of Indicators Affecting Environmental Awareness and Institutionalization of Community Culture*, *Fourth International Conference on Environmental Planning and Management*, Tehran, Tehran University.
12. Yazdani,Himan,Shams,Ali,(2016), *The Impact of Social Capital on the Environmental Behavior of Villagers in Marivan County*, *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 2, 3, pp. 1-6.
13. EPI. *Environmental performance index*. (2014). Yale University. Available in: <http://epi.yale.edu/epi>.
14. IEvangelinos, Konstantinos I.,Jones , Nikoleta, (2019), *An analysis of social capital and environmental management of higher education institutions*
15. Jamshidi, M. (2015) ““rported environmental performance” of the world in 2016 . Iran newspaper, the period of eight Feb 6137 issue, p. 16
16. Han, Sehee, (2019), *Social capital and perceived stress: The role of social context*,*Journal of Affective Disorders* (2019), doi: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.03.034>
17. Jin, M. (2013). *Does promote pro-environmental behaviors? Implications for collaborative social capital governance*. *International Journal of Public Administration*, 36, 397–407.
18. Jones, N., Sophoulis, C. M., Iosifides, T., Botetzagias, I., & Evangelinos,K.(2009).*Social capital and environmental policy instruments*. *Environmental Politics*, 18(4), 595–611.471.
19. Liu, , Qu, H., Huang, D., Chen, G., ue, , , Zhao, .. and Lang, Zh, (2013), *The role of social capital in encouraging residents pro- environmental behaviors in community based ecotourism*, *Journal of Tourism Management*, 41. PP. 90-201.
20. Molina, M. A.; Sainz, A. F.; Olairola, J. I. (2013). “Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries.. *Journal of Cleaner Production*. 61. pp:130–138.

Islamic Azad University
Marvdasht Branch

Research Paper

Investigating the Impact of Social Capital on Citizens' Environmental Behaviors (Case Study: City Bushehr)

Gholamreza Jafarinia¹: Associate Professor of Sociology, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

Received: 2019/7/26

PP: 149- 150

Accepted: 2019/11/11

Abstract

The environment refers to any environment in which humans are directly or indirectly dependent and a process that supports life. Healthy environment guarantees the health of all biologists and environmental protection is one of the most important concerns of contemporary humans. This cross-sectional and correlational study was conducted on all citizens over 18 years of age in Bushehr. The sample size was selected based on Morgan table. Finally, 397 correct questionnaires were used for final analysis. The sampling method was also randomly selected. SPSS 22 and Smart PLS 2 statistical software were used for data analysis. The results of the research findings for the moderating role hypothesis of path coefficient 0.163 and statistical t 2/938 (greater than 1.96) and the effect intensity of 0.05, for social interaction hypothesis path coefficient 0.408 and statistical t 34/000 (more For social trust hypothesis path coefficient 0.405 and statistical t 3232/717 (greater than 1.96) and for social participation hypothesis path coefficient 0.288 and statistical t 20/86/16 (greater than 1.96) So, there is a significant relationship between the hypothesis of moderation, social interaction, social trust and social participation, and the environmental behaviors of the citizens of Bushehr and this type of relationship is direct and positive.

Keywords: Social Capital, Environment, Trust, Participation, Bushehr.

Extended Abstract

Introduction:

What is certain is that today the growing danger of environmental degradation and its destruction threatens the people of the developing world. Because of the adverse domestic conditions such as irregular population growth, increasing urbanization and urban disruption, these countries prevent serious action and comprehensive confrontation with environmental problems. Development is no exception. Unfortunately, in keeping with the environmental indicators of sustainable development, sustainable development and quality of life have always been at the bottom of the global rankings. Our country was ranked # 1 out of 5 in the list of environmental sustainability indicators

Methodology:

The purpose of this study is an applied research and is a descriptive survey based on theoretical principles. Survey method was used to collect the required information and a questionnaire was used to collect the required data. The population of this study was 2997 945/298 persons. Cochran's

¹. Corresponding Author's: Email, jafarinia_reza@yahoo.com. Tel: +989171726337

formula was used in this study to determine the appropriate sample size. Our sample size is 383 based on calculations. The sampling method in this study is multi-stage cluster sampling

Results and discussion:

First sub-hypothesis: There is a relationship between social interaction and environmental behaviors of the citizens of Bushehr. The social interaction of individuals with institutions and groups in society as well as their supportive actions aimed at achieving individual and collective goals can play an important role in the emergence of environmental behaviors. Also, environmental behavior has been a positive behavior towards the environment, in which people, if not even protecting the environment, at least do no harm. Significant coefficient and path coefficient obtained for this hypothesis indicate its validation. As mentioned, social interaction is one of the dimensions of social capital that is directly related to environmental behavior in this research. That is, the higher the social interaction of individuals in a community, the greater their environmental behavior. The results obtained for this hypothesis are in agreement with Tajbakhshi et al. (2016) and Sharifi and Nouripour (2016). *Second sub-hypothesis:* There is a relationship between social trust and environmental behaviors of Bushehr citizens. Because trust is essential for the formation of social bonds and treaties, and one of the key dimensions of social capital, it shows the potential of citizens to cooperate and interact with one another, as well as their readiness to engage in social activities. Therefore, at the micro level, members of the community trust each other and build on these trusts to form new groups and organizations and to work together within them. Significant coefficient and path coefficient obtained for this hypothesis indicate its validation. Therefore, the discussion of social trust, which is one of the main aspects of social capital, has an impact on environmental behaviors and has a direct relationship, that is, the higher the social trust in a society, the higher the environmental behaviors that occur. The results for this hypothesis are in line with the results of Jones et al. (2009) and Sharifi and Nouripour (2016). *Third sub-hypothesis:* There is a relation between social participation and environmental behavior of the citizens of Bushehr. Social participation is the active participation of human beings in political, economic and cultural life and in general all aspects of life. Social participation refers to those voluntary activities through which members of a community cooperate in various matters (Aghababai & Rahimi, 2013). Social participation is an important topic these days. Significant coefficient and path coefficient obtained for this hypothesis indicate its validation. Therefore, the higher the social participation of individuals, the greater their environmental behavior. Or, in other words, there is a direct relationship between social participation and environmental behavior. The higher the social participation of individuals, the greater their environmental behavior. The results obtained for this hypothesis are in line with the results of Bakhshi et al. (2016) and Sharifi and Nouripour (2016).

Conclusion:

The purpose of this study was to investigate the impact of social capital on the environmental behavior of the citizens of Bushehr. This study was a cross-sectional and correlational study and the statistical population was all citizens over 18 years of age in Bushehr. The sample was selected based on Morgan table and finally 397 correct questionnaires were used for final analysis. The measuring tools in this research were the social capital questionnaires of Georgia Korsami (2011) and environmental behaviors of Zare Shahabadi et al. (1396). The data were then entered into Spss22 statistical software to obtain descriptive statistics. Finally, Smart PLS2 statistical software was used to perform the final analysis, the results of which are analyzed in this section.

Past research has examined the effects of knowledge, attitude, social capital, income, gender, and marital status variables and confirmed their impact. As a result, we can say that people's behavior towards the environment is an important issue. A behavior follows a chain of factors whose pre-occurrence is the intention or intention of the behavior. The significant coefficients and path coefficients obtained for this hypothesis indicate its validation. As the results of the study show and confirm, individual variables such as gender, education, and occupation play a moderating role, namely enhancing or reducing the relationship between serum social participation and environmental behaviors. . The results of social capital and environmental behaviors of the citizens of Bushehr are in line with the results of the Saleki research (1977).